

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ

The Successful Learning and Teaching of Pāli

พระมหายอด อภิปุญโญ (โสภ)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

PhraMahaYod Abhipuñño (Sopa)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail : Raungsak2533@hotmail.com

*****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ และ (3) เพื่อเสนอแนวทางการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลการวิจัยในส่วนที่เป็นเอกสารชั้นปฐมภูมิใช้พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิใช้เอกสาร ตำรา รายงานการวิจัย และภาคสนามกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพทั่วไปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน พบว่าหลักสูตรบาลีแบ่งชั้นจัดเรียนตามระดับประโยค 1-2 ถึง ป.ศ. 9 2) รูปแบบการจัดการเรียนการสอนบาลีที่ประสบความสำเร็จ พบว่า รูปแบบปัจจุบันเป็นแบบการสอนเป็นรายปี จัดสอบปีละครั้ง ไม่เน้นทำแผนการสอน คือ สอนตามลำดับเนื้อหา (ใช้หลักสูตรคงเดิม) 3) แนวทางการจัดการเรียนการสอนบาลีให้ประสบความสำเร็จ พบว่า สำนักเรียนควรจัดการเรียนการสอนโดยยึดหลักทศตียปาปณิกสูตร คือ (1) จักขุมา มิวีสัยทัตถ์ โดยมององค์รวมถึงชีวิตและอนาคตของผู้เรียน (2) วิจูระ การบริหารจัดการดี (3) นิสสยสัมปันโน มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีวิชาจรณะ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

คำสำคัญ : การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม; แผนกบาลี; ประสบผลสำเร็จ

Abstracts

The objectives of this research were (1) to study the generality of the teaching and learning for Pālīdivision in the present (2) to study the form of learning and teaching for Pālīdivision and (3) to present guidelines for learning and teaching for Pālīin success. The research methodology Collecting research data in the first-class document using the Tripitaka and secondary documents using documents, textbooks, research reports and field with interviews with 15 key informants using inductive analysis method.

The results showed that 1) The first study of objective on the generality of learning and teaching of Pālīin the present in found that a curriculum of Pālīs the Buddha's teaching recorded in Tetipitaka, i.e. Dhammapada is the teaching from the scripture of Khuddakanikāya Dhammapada which is classified for the Pālīgrade 1-2 to 9 namely 2) The successful Mali teaching model was found that the current model was an annual exam. Examination is held once a year. Not focusing on making lesson plans, that is, teaching in order of content. (Use the same curriculum) 3) Guidelines for teaching and learning Pali to be successful, it was found that the school should manage teaching and learning based on the Second Pa Pani Sutta, i.e. (1) Chakkuma, having a vision, looking at the whole body. Life and future of learners (2) Vithura Good management (3) Nissaya Sampanno They have admiration, good conduct, good human relations.

Keywords : Learning and Teaching Phra Pariyattidhamma; Pālī division; Successful

บทนำ

การศึกษาในพระพุทธศาสนา มีความเป็นมาตามพระไตรปิฎกเรียกว่า ลิกขา แปลว่าการศึกษา ซึ่งศึกษาใน 3 ส่วน คือ ส่วนศีล ส่วนสมาธิ และส่วนใจ แต่ละส่วนจะส่งต่อไม่กันไป จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ นิยมเรียกว่า ไตรสิกขา เมื่อประมวลดูแล้ว คำสอนของพระพุทธศาสนา รวมลงในไตรสิกขานี้ โดย “ศีลควบคุมพฤติกรรมทางกาย สมาธิ ควบคุมพฤติกรรมทางจิต ปัญญา จะพัฒนาองค์พหุชีวิตสู่ความสุข” (พระครูสิริรัตนานุวัตร (ทวี ฐานวโร), 2555 : 37) การศึกษาทุกประเภทเป็นกระบวนการที่ถ่ายทอดความรู้ ปลูกฝัง เจตคติทักษะและคุณค่าต่างๆ ให้เกิดกับตัวผู้เรียนทำให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามดีขึ้นไปทุก ๆ ด้านนับเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ช่วยสร้างภูมิปัญญาแก่สังคมสถาบันการศึกษาของประเทศไทยมีรากฐานเริ่มแรกมาจากการเรียนการสอนหนังสือภายในวัดโดยมีพระภิกษุสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอย่างยาวนานบรรพบุรุษของไทยนิยมให้กุลบุตรของตนได้ศึกษาเล่าเรียนก็จะต้องถวายตัวกุลบุตรของตนไว้คอยรับใช้พระภิกษุสงฆ์หรือบางท่านนิยมบวชกุลบุตรเป็นพระภิกษุเพื่อศึกษาเล่าเรียนหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนาสมศักดิ์ บุญปุ (2547 : 353) กล่าวว่า “วัดเป็นจุดกำเนิดของการศึกษาในเบื้องต้น”

ภาษาบาลี เป็นภาษาศาสตร์ชนิดหนึ่ง แยกจากภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ต้องศึกษาตามกระบวนการ เริ่มจาก อักษรวิธี สมัญญาภิธาน สนธิ นามศัพท์ สมาส ตัทธิธ แล้วจึงขึ้นแปลเนื้อหาโดยอรรถ หรือ โดยพยัญชนะ จึงนับว่าสำคัญมาก เพราะเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดั้งเดิมที่คณะสงฆ์ดำเนินการมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบันมีระบบการและระเบียบการอันเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่รัดกุมเป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์มีผลของการศึกษาเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไปมีเกียรติประวัติและเกียรติภูมิที่ผู้ศึกษาได้รับอย่างสูงส่งและถือเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคลากรของพระศาสนาไว้ใช้พระศาสนา นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นหัวใจของการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีผลต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเพราะคัมภีร์สำคัญเช่นพระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทจารึกไว้ด้วยภาษาบาลีและการรักษาต้นฉบับเดิมคือภาษาบาลีเพื่อป้องกันพระพุทธรูปให้มีคลาดเคลื่อนที่รู้กันว่าพระสัทธรรมปฏิรูประบนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะรักษาศาสนธรรมไว้ได้อย่างสมบูรณ์นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเป็นการเพิ่มวิทยฐานะให้กับพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้มีเกียรติมีฐานะสูงขึ้นเป็นผู้มีคุณค่าในสังคมได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ซึ่งถือเป็นเกียรติอย่างสูงโดยผู้สอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยคพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาติถวายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกเสด็จประกอบพิธีทรงตั้งเปรียญธรรม 3 ประโยคประทานพัดเปรียญและประกาศนียบัตรตามเวลาและสถานที่อันสมควรพระภิกษุที่สอบเปรียญธรรม 3 ประโยคเมื่อได้รับพระราชทานทรงตั้งเปรียญธรรมแล้วจะได้รับพระบรมราชานุญาติให้ใช้คำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อเดิมได้ส่วนสามเณรใช้คำว่าป. (เปรียญ) ตามหลังชื่อตัวและนามสกุลได้นับว่าเป็นเกียรติและนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูลไม่น้อย

การจัดการศึกษาการเรียนการสอนประเภทนี้เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณรให้เข้าใจหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นนอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังช่วยเป็นภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนที่บวชเข้ามาเรียนได้ห่างจากปัญหายาเสพติดและปัญหาพฤติกรรมที่ผิดจากศีลธรรมอันดีงามเพราะเยาวชนผู้มาบวชเรียนเหล่านี้จะได้รับการอบรมบรมนิสัยกลม่อเกล่าให้อยู่ในหลักธรรมของศาสนาอย่างใกล้ชิดและต่อยอดโอกาสทางการศึกษาตามปกติของรัฐบาลที่ต่อเนื่องเพราะเปรียญธรรม 3 ประโยคเทียบวุฒิมัธยม 6 สามารถเข้าศึกษาต่อปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต ตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ เปรียญธรรม 9 ประโยค เทียบวุฒิปริญญาโทสามารถเข้าศึกษาต่อปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการศึกษาเรื่อง “ การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีให้ประสบผลสำเร็จ ” เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีทั่วประเทศอันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ
3. เพื่อเสนอแนวทางการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเอกสารและภาคสนามกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ** ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จำนวน 3 สำนักเรียนรวม 15 รูป ประกอบด้วย

- 1) สำนักเรียนวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 5 รูป
- 2) สำนักเรียนวัดมงคลทับคล้อ อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร จำนวน 5 รูป
- 3) สำนักเรียนวัดตากฟ้า ตำบลตากฟ้า อำเภอดงเจริญ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 5 รูป

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** คือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เพื่อศึกษาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยสร้างเป็นข้อคำถาม 3 ประเด็น คือ

- 1) สภาพทั่วไปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในสังคม เป็นอย่างไร
- 2) กระบวนการการบริหารการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีกระบวนการบริหารเป็นอย่างไร
- 3) รูปแบบการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ ควรมีกระบวนการรูปแบบอย่างไร

3. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

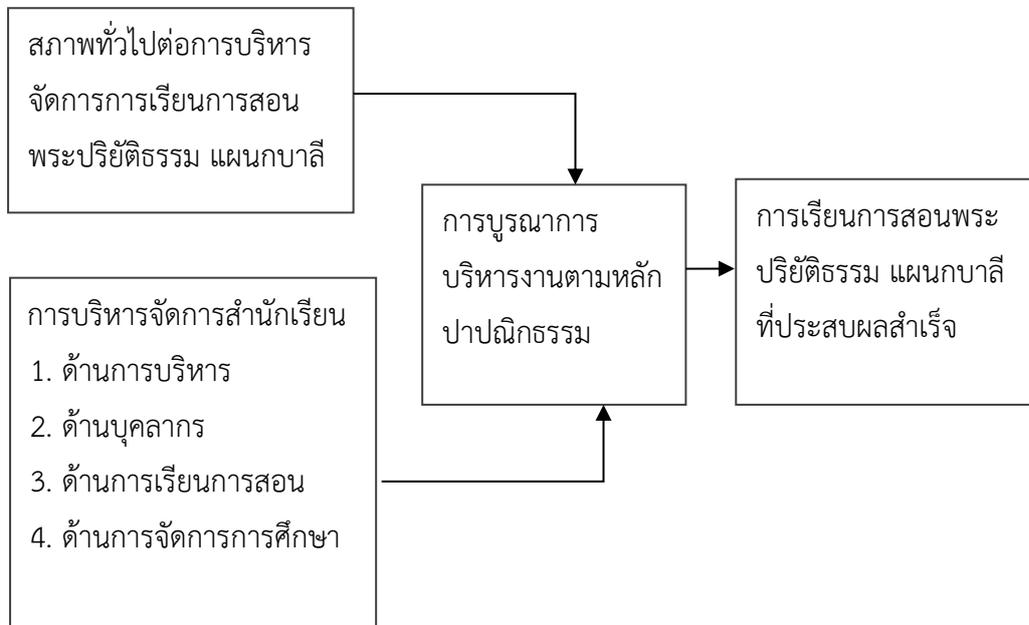
ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่าง ๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์โดยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (Description) ในส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบจากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อมๆกับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างๆได้ลึกซึ้งเมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆเหล่านั้นเพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยังข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกันผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุปเป็นการนำแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยต่างๆทางวิชาการมาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่งโดยเน้นความเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน

การเรียนการสอนบาลีในสำนักเรียน ใช้หลักสูตรแบบเรียนที่เหมือนกันทั่วประเทศ ซึ่งแต่ละประโยคจะใช้แบบเรียนต่างกันไปตามโดยหลัก ๆ คือ แต่งจากไทยเป็นมคธ กลับกัน เป็นแปลมคธเป็นไทย ประโยคต้น จะมีบาลีไวยากรณ์และวิชาอื่น ๆ ประกอบบ้าง ได้แก่ 1) ป.ธ. 1-2 ใช้แบบเรียนหลักคือ ธรรมบท ภาค 1-4 มีวิธีการเรียนแบบการแปลมคธเป็นไทยร่วมกับไวยากรณ์บาลี 2) ป.ธ.3 ใช้แบบเรียนหลักคือธรรมบทภาค 5-8 มีวิธีแปลไทยเป็นมคธ และเพิ่มวิชาสัมพันธ์ไทย และวิชาบูรพภาค 3) ป.ธ. 4 ใช้แบบเรียนหลักคือ มงคลที่ปณี ภาค 1 มีวิธีแปลไทยเป็นมคธ แบบเรียนธรรมบทภาค 1 มีวิธีมคธเป็นไทย 4) ป.ธ.5 ใช้แบบเรียน มังคลัตถที่ปณี ภาค 2 มีวิธีแปลมคธเป็นไทย และธรรมบท ภาค 2-4 มีวิธีการเรียนแบบแปลไทยเป็นมคธ 5) ป.ธ.6 ใช้แบบเรียนสมันตปาสาทิกาเล่ม 3,4,5 มีวิธีแปลมคธเป็นไทย และแบบเรียนธรรมบทภาค 5-8 มีวิธีแต่งมคธเป็นไทย 6) ป.ธ.8 ใช้แบบเรียนแต่งฉันทเป็นภาษามคธ 3 ฉันท แบบเรียนปฐมสมันตปาสาทิกา มีวิธีการเรียนแบบแปลไทยเป็นมคธ และแบบเรียนวิสุทธิมรรค มีวิธีเรียนแบบแปลมคธเป็นไทย และ 7) ป.ธ.9 ใช้แบบเรียนวิสุทธิมรรค มีวิธีการเรียนแบบแต่งไทยเป็นมคธ และแบบเรียนอภิธรรมมัตถกวิภาวินี มีวิธีเรียนแบบแปลไทยเป็นมคธ

2. รูปแบบการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนบาลีที่ประสบความสำเร็จ พบว่า รูปแบบปัจจุบันเป็นแบบการสอบเป็นรายปี (Manual) ไม่เน้นทำแผนการสอน โดยมีสำนักเรียนตัวอย่าง 4 สำนัก คือ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร วัดตากฟ้า นครสวรรค์ วัดมงคลทับคล้อ พิจิตร วัดคลองโพธิ์ อุตรดิตถ์ ส่วนรูปแบบเดิมรูปแบบใหม่ (หลักสูตรคงเดิม) หลัก ๆ มี (1) จัดการเรียนการสอนแบบทวีภาค (2) จัดการเรียนการสอนแบบใช้หน่วยกิต (3) จัดการเรียนการสอนแบบเรียนตามคัมภีร์ แบบมีมีแผนการสอน/วัดผลรายภาค (4) จัดการเรียนการสอนแบบมหาชน กำหนดวาระผู้บริหารสำนักเรียน ประเมินครูสอน ประเมินผลสัมฤทธิ์ของการสอน (5) การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการจำ เน้นการวิเคราะห์และบรรยายประกอบธรรม

3. แนวทางการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ

แนวทางที่ประสบผลสำเร็จของสำนักเรียนควรจัดการเรียนการสอนโดยยึดหลักทฤษฎีปาปณิกสูตร เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของทางสำนักเรียน ได้แก่ 1. จักขุมา การมองการณ์ไกลหรือมีวิสัยทัศน์ คือ 1) ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีการจัดทำแผนการบริหารสำนักเรียนโดยการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในการจัดทำแผนนั้นให้มีการวิเคราะห์สำนักเรียนตามหลัก SWOT Analysis 2) ผู้สอนจะต้องมีการจัดทำแผนการสอนและมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน และ 3) ผู้เรียน ต้องได้รับการปรับพื้นฐานความรู้และในขณะเดียวกันแต่ต้องมีการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน อนึ่งการจัดการศึกษาของสำนักเรียนจะต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 2. วิธูโร การจัดการธุระ (การบริหารจัดการ) ผู้บริหารจะต้องบริหารจัดการสำนักเรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ จะต้องมีการบริหารจัดการ 4 M คือ 1) บริหารจัดการคน (Man) คือการบริหารจัดการผู้สอนและผู้เรียน 2) การบริหารจัดการงบประมาณ (Money) เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการสำนักเรียน 3) การบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ (Material) เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน และ 4) หลักการบริหารจัดการ (Management) เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปด้วยความราบรื่นและประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี 3. นิสสยสัมปันโน การสร้างมนุษยสัมพันธ์ คือ (1) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถประสานผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนับสนุนการศึกษา 2) ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเมตตาให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนด้วยความตั้งใจ และให้ข้อมูลแก่ผู้เรียนได้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนกล้าเข้าปรึกษา (3) ผู้เรียน จะต้องเป็นผู้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนร่วมชั้นเรียนซึ่งจะทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสอบถามซึ่งกันและกันได้อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จในการศึกษาในที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

การเรียนการสอนบาลีในสำนักเรียน ใช้หลักสูตรแบบเรียนที่เหมือนกันทั่วประเทศ ซึ่งแต่ละประโยค จะใช้แบบเรียนต่างกันไปตามโดยหลัก ๆ คือ แต่งจากไทยเป็นมคธ กลับกัน เป็นแปลมคธเป็นไทย ประโยคต้น จะมีบาลีไวยากรณ์และวิชาอื่น ๆ ประกอบบ้าง ได้แก่ 1) ป.ธ. 1-2 ใช้แบบเรียนหลักคือ ธรรมบทภาค 1-4 มีวิธีการเรียนแบบการแปลมคธเป็นไทยร่วมกับไวยากรณ์บาลี 2) ป.ธ.3 ใช้แบบเรียนหลักคือธรรมบทภาค 5-8 มีวิธีแปลไทยเป็นมคธ และเพิ่มวิชาสัมพันธ์ไทย และวิชาบูรพภาค 3) ป.ธ. 4 ใช้แบบเรียนหลักคือ มงคลที่ปณี ภาค 1 มีวิธีแปลไทยเป็นมคธ แบบเรียนธรรมบทภาค 1 มีวิธีมคธเป็นไทย 4) ป.ธ.5 ใช้แบบเรียนมังคลัตถที่ปณี ภาค 2 มีวิธีแปลมคธเป็นไทย และธรรมบท ภาค 2-4 มีวิธีการเรียนแบบแปลไทยเป็นมคธ 5) ป.ธ.6 ใช้แบบเรียนสมันตปาสาทิกาเล่ม 3,4,5 มีวิธีแปลมคธเป็นไทย และแบบเรียนธรรมบทภาค 5-8 มีวิธีแต่งมคธเป็นไทย 6) ป.ธ.8 ใช้แบบเรียนแต่งฉันทเป็นภาษามคธ 3 ฉันท แบบเรียนปฐมสมันตปาสาทิกา มีวิธีการเรียนแบบแปลไทยเป็นมคธ และแบบเรียนวิสุทธิมรรค มีวิธีเรียนแบบแปลมคธเป็นไทย และ 7) ป.ธ.9 ใช้แบบเรียนวิสุทธิมรรค มีวิธีการเรียนแบบแต่งไทยเป็นมคธ และแบบเรียนนอภิธรรมมัตถวิภาวินี มีวิธีเรียนแบบแปลไทยเป็นมคธ

การจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ 1. สำนักเรียนส่วนกลางแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ สำนักเรียนวัด และสำนักศาสนศึกษาวัด 2.สำนักเรียนส่วนภูมิภาค 2 ส่วน คือ สำนักเรียนคณะจังหวัด และสำนักศาสนศึกษาวัด 3. สำนักเรียนบาลีออนไลน์ (นวัตกรรมยุค 4.0) ซึ่งในการขอจัดตั้งสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาจะต้องดำเนินการตามความในข้อ 5 ตามมติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พ.ศ.2555 ในปัจจุบันการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเริ่มตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค โดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่ เปรียญธรรมชั้นตรี คือ ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 3 ประโยค เปรียญธรรมชั้นโท คือ เปรียญธรรม 4 ประโยค ถึงเปรียญธรรม 6 ประโยค และเปรียญธรรมชั้นเอก คือ เปรียญธรรม 7 ประโยคถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค ซึ่งในการเรียนบาลี แม่กองบาลีสนามหลวงมีการแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มพระภิกษุสามเณร เรียกว่า เปรียญธรรม ใช้อักษรย่อว่า ป.ธ. การสอบเรียกว่าสอบบาลีสนามหลวง 2. กลุ่มที่ไม่ใช่พระภิกษุสามเณร เรียกว่าบาลีศึกษา ใช้อักษรย่อว่า บ.ศ. ทั้ง 2 กลุ่มใช้หลักสูตรการเรียนหลักสูตรเดียวกัน ส่วนการจัดสอบบาลีสนามหลวงนั้นดำเนินการโดยแม่กองบาลีสนามหลวง ซึ่งเป็นการสอบพร้อมกันทั่วประเทศ

สำนักเรียนทั้งในระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่จัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จซึ่งในที่นี้กล่าวถึง คือ

1) สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นสำนักเรียนที่ได้รับรางวัลสำนักเรียนดีเด่น พ.ศ.2562 ซึ่งในการบริหารจัดการสำนักเรียน คือ มีระเบียบของสำนักเรียนที่ชัดเจนซึ่งในระเบียบจะว่าด้วยการบริหารจัดการ ผู้สอน ผู้เรียน ตลอดจนพบว่าในระเบียบดังกล่าวมีการกล่าวถึงการสร้างแรงจูงใจแก่

ผู้เรียน อาทิ ทุนการศึกษา หรือการส่งเสริมต่อระดับปริญญาโดยมีทุนการศึกษาให้ และในการสอนจะต้องมีการจัดทำแผนระยะสั้นและระยะยาว

2) สำนักเรียนวัดมงคลทับคล้อ จังหวัดพิจิตร มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยึดตามแนวทางที่พระเทพญาณเวที (บุญมา สังเขป) วางไว้ คือ พวกเราต้องรักกัน และในการสอนจะต้องมีการจัดทำแผนตลอดจนเมื่อมีการตรวจงานเสร็จจะต้องคืนแก่ผู้เรียนทุกครั้ง เพื่อให้ผู้เรียนได้ทบทวน และก่อนเปิดทำการเรียนการสอนจะมีการปฐมนิเทศผู้เรียนเพื่อให้ทราบนโยบายของสำนักเรียน

3) สำนักเรียนวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นสำนักเรียนที่ได้รับรางวัลสำนักเรียนดีเด่น พ.ศ.2562 (หนเหนือ) มีหลักการจัดการเรียนการสอน คือ ผู้สอนต้องมีการจัดทำแผน และการเรียนการสอนจะต้องมีการปรับพื้นฐานความรู้ผู้เรียนก่อน และผู้บริหารจะต้องจัดการอำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนผู้สอนมีการจัดรางวัลเพื่อสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียนที่สอบผ่าน

4) สำนักเรียนวัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ มีนโยบายคือพระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปจะต้องเรียนบาลีเพราะเป็นภาษาที่ใช้จารึกคำสอนของพระพุทธเจ้า ทางสำนักเรียนได้จัดค่าตอบแทนแก่อาจารย์ผู้สอน ทางสำนักเรียนมีการกำหนดเวลาการเรียนบาลีที่ชัดเจนตลอดจนเจ้าสำนักเรียนต้องเอาใจใส่ต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนมาลิที่ประสบความสำเร็จ พบว่า รูปแบบปัจจุบันเป็นแบบการสอบเป็นรายปี (Manual) ไม่เน้นทำแผนการสอน โดยมีสำนักเรียนตัวอย่าง 4 สำนัก คือ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร วัดตากฟ้า นครสวรรค์ วัดมงคลทับคล้อ พิจิตร วัดคลองโพธิ์ อุตรดิตถ์ ส่วนรูปแบบเดิมรูปแบบใหม่ (หลักสูตรคงเดิม) หลัก ๆ มี (1) จัดการเรียนการสอนแบบทวิภาค (2) จัดการเรียนการสอนแบบใช้หน่วยกิต (3) จัดการเรียนการสอนแบบเรียนตามคัมภีร์ แบบมีมีแผนการสอน/วัดผลรายภาค (4) จัดการเรียนการสอนแบบมหาชน / กำหนดวาระผู้บริหารสำนักเรียน / ประเมินครูสอน / ประเมินผลสัมฤทธิ์ของการสอน (5) การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการจำ เน้นการวิเคราะห์และบรรยายประกอบธรรม

แนวทางที่ประสบผลสำเร็จของสำนักเรียนควรจัดการเรียนการสอนโดยยึดหลักทฤษฎีปาปณิกสูตร เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของทางสำนักเรียน ได้แก่ 1. จักขุมา การมองการณ์ไกลหรือมีวิสัยทัศน์ คือ 1) ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีการจัดทำแผนการบริหารสำนักเรียนโดยการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในการจัดทำแผนนั้นให้มีการวิเคราะห์สำนักเรียนตามหลัก SWOT Analysis 2) ผู้สอนจะต้องมีการจัดทำแผนการสอนและมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน และ 3) ผู้เรียน ต้องได้รับการปรับพื้นฐานความรู้และในขณะเดียวกันแต่ต้องมีการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน อนึ่งการจัดการศึกษาของสำนักเรียนจะต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 2. วิธูโร การจัดการธุระ (การบริหารจัดการ) ผู้บริหารจะต้องบริหารจัดการสำนักเรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ จะต้องมีการบริหารจัดการ 4 M คือ 1) บริหารจัดการคน (Man) คือการบริหารจัดการผู้สอนและผู้เรียน 2) การบริหารจัดการงบประมาณ (Money) เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย

ในการบริหารจัดการสำนักเรียน 3) การบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ (Material) เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน และ 4) หลักการบริหารจัดการ (Management) เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปด้วยความราบรื่นและประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี 3. นิสสัยสัมปันโน การสร้างมนุษย์สัมพันธ์ คือ (1) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถประสานผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนับสนุนการศึกษา (2) ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเมตตาให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนด้วยความตั้งใจ และให้ข้อมูลแก่ผู้เรียนได้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนกล้าเข้าปรึกษา (3) ผู้เรียน จะต้องเป็นผู้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนร่วมชั้นเรียนซึ่งจะทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสอบถามซึ่งกันและกันได้อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จในการศึกษาในที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสรพงษ์ การุญ (255 : 41) ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี : กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล จังหวัดนครสวรรค์มาจาก

1. ด้านปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย (1) ผู้บริหาร ซึ่งมีลักษณะเป็นพระนักบริหาร นักพัฒนา นักการศึกษา มีความสามารถในการวางแผนงาน มีความเสียสละ ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม (2) ครูมีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ เข้าใจหลักสูตร และเป็นแบบอย่างที่ดี (3) หลักสูตรครูเตรียมหลักสูตรก่อนใช้และประเมินผล (4) อาคารสถานที่ที่มีการจัดอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างดี (5) งบประมาณ มีการใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ (6) สื่อการเรียนการสอน มีการนำสื่อมาใช้งานได้เหมาะสม

2. ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย (1) ผู้บริหารโรงเรียน มอบงานตามถนัด ตรวจสอบงาน ประชุมแนะนำครู จัดหางบประมาณอาคารสถานที่อุปกรณ์เพียงพอ และแก้ปัญหารวดเร็ว (2) ครูเตรียมเนื้อหาเหมาะสม ใช้สื่อในการเรียนการสอนดี มีรายงานผล และให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม (3) มีการนิเทศครูเป็นการภายใน ประเมินผลโดยเยี่ยมชั้นเรียน และแนะนำรายบุคคล (4) ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ บริจาคทรัพย์ สิ่งของ มาช่วยงาน และเป็นลูก จ้างรายเดือน กลุ่มคนที่มีส่วนร่วมคือ กลุ่มบุคคลในชุมชน ได้แก่ ประชาชนทุกหน่วยงานในอำเภอดงพิกุล กลุ่มบุคคลนอกชุมชน ได้แก่ ประชาชนนอกอำเภอดงพิกุล และวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจและถูกชักชวนและซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดสมควร อธิปัญญา (วงศ์วรรณ) (2556 : 54) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสมุทรสาคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการสัมภาษณ์พบว่า การเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นความจำเป็น เพราะผู้เรียนจะได้ความรู้พระธรรมวินัย ได้ปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้องเหมาะสม และปฏิบัติการสอนผู้อื่นให้รู้ และปฏิบัติตามได้ด้วยปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรงสำนักเรียนบาลีประจำจังหวัดยิดหลักบริหารจัดการที่ว่าทุกคนมีส่วนร่วมและมีส่วนสำคัญในการจัดการการศึกษา ทั้งฝ่ายคณะผู้บริหาร และฝ่าย

ผู้เรียนจะต้องร่วมกันพัฒนาศักยภาพตามขีดความสามารถต้องร่วมแรงและร่วมใจกันรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ตัวเองรับผิดชอบเมื่อถึงวาระการประชุมตามเกณฑ์ที่วางไว้ทุกฝ่ายจะต้องมาประชุมร่วมกันเพื่อให้รู้ข้อบกพร่อง วางแผนแก้ไขและพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ควรมีการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาต่อในการเรียนด้านบาลี อย่างต่อเนื่อง

1.2 การบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ควรกำหนดนโยบายในการจัดให้มีการฝึกอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยีที่มีความสอดคล้องกับลักษณะงานโดยตรงเพื่อพัฒนาทักษะบุคลากรให้ทันต่อความต้องการของพระภิกษุและสามเณรที่มาใช้บริการในด้านสื่อต่างๆที่ทันสมัย

1.3 การบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ควรมีการกำหนดนโยบายในการทำงานแบบเชิงรุกโดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนโดยทั่วไปเข้ามาศึกษาเล่าเรียนบาลีอย่างเป็นรูปธรรม

1.4 การบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ควรกำหนดแผนงานที่มีการสนับสนุนด้านงบประมาณ อุปกรณ์การเรียนการสอน อย่างเหมาะสม และมีความต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 การบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ควรมีแผนงานเพื่อเสริมกระบวนการสร้างระบบสื่อสารต้องให้ชัดเจน มีการใช้ระบบการประชาสัมพันธ์ผ่านหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องอย่างทั่วถึงโดยตรง กับผู้บริหารการศึกษาและการส่งเสริมพระสงฆ์ให้เป็นตัวกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์อย่างรัดกุม

2.2 การบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ควรมีการผลักดันรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมเข้าไปสู่องค์กรกลางการควบคุมต้องยึดหลักการเอื้อเพื่อผู้ดูแล และการมีรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมด้านการศึกษาต้องมีความชัดเจนระหว่างผู้บริหารและบุคลากร

2.3 การบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ควรมีแผนงานในการสร้างความสามัคคีกันในเชิงสถาบันทางสังคมการรับผลประโยชน์ผ่านกิจกรรมทางสังคมรวมทั้งความสามารถในการผลงานงานได้กับทุก ๆ กลุ่มเพื่อสร้างความเชื่อมั่นของผู้บริหารและสำนักเรียนพระปริยัติธรรม

3. ข้อเสนอสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรนำศึกษาปัจจัยในการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ
สำนักเรียนพระปริยัติธรรม ที่ทันสมัยต่อไป

3.2 ควรวิจัยการจัดการความรู้ในการบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อความเป็นพื้น
ฐานข้อมูลสำคัญในการในการบริหารจัดการต่อไป

3.3 ควรศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมกับการบริหารการศึกษา
ทั่วไป เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน

เอกสารอ้างอิง

พระครูสิริรัตนาวตฺร (ทวี ฐานวโร). (2555). *ศาสตร์ร่วมสังคม*. พิษณุโลก: โฟกัสปรินติ้ง.

พระปลัดสมควร อธิบุญโญ (วงศ์วรรณ). (2556). *การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การ
จัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสรพงษ์ การุญ. (2551). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี : กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล จังหวัด
นครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา). บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

สมศักดิ์ บุญปู. (2547). *พระสงฆ์กับการศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.